

Wrona, Izabela

Gimnazjum Mechaniczne Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie w latach 1926–1933

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 20, 363-374

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Izabela WRONA

Gimnazjum Mechaniczne Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie w latach 1926–1933

Rozwój szkolnictwa zawodowego w Częstochowie po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku uzależniony był od ogólnego stanu przemysłu w mieście i możliwości zatrudnienia absolwentów oraz od tendencji rozwoju tego szkolnictwa w kraju¹.

Stan placówek kształcenia zawodowego nie był zadowalający. Gmina żydowska prowadziła najstarszą, założoną w 1879 r., Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową Męską dla młodzieży żydowskiej. Od 1903 r. istniała również żydowska Szkoła Rolnicza. Siostry Zmartwychwstania Pańskiego utworzyły w 1918 roku Żeńską Szkołę Przemysłowo-Handlową, a w 1919 roku rozpoczęła działalność Państwowa Szkoła Gospodarstwa Domowego (Żeńska). Ponadto funkcjonowały kursy: handlowe, rzemieślnicze, rolnicze, z liczbą około 300 uczestników, nazywane – często przesadnie – szkołami².

Rada Miejska, organ samorządny, wśród pierwszych zadań oświatowych widziała potrzebę doksztalcania młodzieży pracującej. 10 kwietnia 1919 roku zatwierdziła ona uchwałę Komitetu Obchodu 100 rocznicy śmierci J. Kilińskiego o powołaniu szkoły zawodowej. Z braku środków realizację projektu odłożono na później. Do tej sprawy rada wróciła 15 września 1921 r. Podjęła wówczas uchwałę w sprawie obowiązkowego doksztalcania młodzieży w wieku od 14 do 18 lat, zatrudnionej w przemyśle, rzemiośle i handlu. Początkowo objęto obo-

¹ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 112.

² Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCz), Magistrat m. Częstochowy (dalej: MagCz), Sprawy szkolnictwa i oświaty 1919–1939, sygn. 7891, k. 6–9.

wiązkiem nauki młodzież męską³. W drugim roku akcji, mimo oporu pracodawców, liczba zarejestrowanej szkolnej młodzieży wzrosła z 119 do 363 w 9 oddziałach⁴. W latach 1923–1924 na kurs uczęszczało już 592 uczniów przy ul. Dąbrowskiego 10 i Kościuszki⁵. Pracodawcy rzemieślników i terminatorów zobowiązani byli pod karą grzywny do składania imiennych wykazów swych młodych pracowników⁶. Powołana przy Magistracie Komisja Doksztalająca w 1922 r., pod przewodnictwem prezydenta miasta Józefa Marczewskiego, w składzie: Józef Dziuba, Waclaw Płodowski, Maksymilian Paciorkowski, Kazimierz Paszkowski, Bolesław Rylski i Józef Węcławski, miała inicjować, koordynować i nadzorować doksztalanie młodzieży pracującej. Mimo usilnych zabiegów Komisji, dopiero od 1924 roku rozpoczęły działalność Wieczorowe Kursy Doksztalające dla dziewcząt. Środowiska gospodarcze, stowarzyszenia i związki wyznaniowe uaktywniły swoją działalność, zakładając szkoły o różnych profilach⁷. W latach 1920/1921 było 8 szkół zawodowych, a w 1929/1930 – 15, w tym 3 placówki państwowe⁸. W 1921 roku Stowarzyszenie Kupców Polskich powołało koedukacyjną Szkołę Handlową. W 1922 roku w parku Staszica zaczęła funkcjonować Sejmikowa Szkoła Przemysłu Ludowego. Przy szkole rzemiosł dla Żydów utworzono w 1922 r. Szkołę Doksztalającą Zawodową dla Terminatorów. W 1926 roku została utworzona przez Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa o profilu ślusarsko-tokarskim, stolarskim i elektromonterskim⁹.

Po zakończeniu I wojny światowej Stowarzyszenie Rzemieślniczo-Przemysłowe, istniejące w Częstochowie od 1907 roku zostało w pewnym stopniu zreorganizowane i otrzymało nazwę: Okręgowe Towarzystwo Rzemieślniczo-Przemysłowe. Następnie w 1927 roku przemianowano je na Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze w Częstochowie. W tym też roku Towarzystwo otrzymało nowy statut, zatwierdzony przez wojewodę kieleckiego. W myśl założeń statutu Towarzystwo było powołane celem zjednoczenia polskich rzemieślników chrześcijan i podniesienia ich poziomu oświatowo-kulturalnego oraz wykształcenia zawo-

³ APCz, MagCz, Doksztalanie młodzieży pracującej. Akta dotyczące sprawy przymusowego doksztalania młodzieży pracującej w rzemiośle, handlu i przemyśle, sygn. 7597, k. 32–33.

⁴ APCz, MagCz, O statystyce w ogóle, sygn. 7652, k. 10.

⁵ B. Urbanowicz, *Udział samorządu miejskiego, związków i organizacji w rozwoju szkolnictwa zawodowego w Częstochowie w latach 1918–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej 1918–1939*, Częstochowa 1996, s. 228; Z. Grządzielski, *Oświata w Częstochowie w latach 1919–1939*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego. W czasach Polski odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945*, t. 3, red. R. Szwed, s. 298.

⁶ Z. Grządzielski *Od Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego do Zespołu Szkół Mechaniczno-Elektrycznych im. Kazimierza Pułaskiego w Częstochowie*, Częstochowa 1996, s. 14.

⁷ Z. Grządzielski, *Oświata w Częstochowie w latach 1919–1939*, s. 298.

⁸ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 112; Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 13.

⁹ APCz, MagCz, Sprawy szkół średnich i zawodowych, sygn. 8072, k. 55, 101.

dowego, jak również dla ochrony interesów społeczno-organizacyjnych i gospodarczych rzemiosła. Szczególnym celem Towarzystwa była opieka nad młodzieżą rzemieślniczą, dla której uruchomiono szkoły oraz bursy. Jego zakres działalności był bardzo szeroki. Towarzystwo mogło tworzyć i popierać wszelkiego rodzaju spółki spółdzielcze, zakładać domy handlowe i składnice, udzielać porad prawnych i handlowych, ułatwiać zrzeszonym członkom sprowadzanie niezbędnych dla produkcji maszyn i urządzeń oraz surowców, półfabrykatów, wyszukiwać rynki zbytu dla towarów wyprodukowanych przez jego członków. Towarzystwo objęło swym zasięgiem miasto i powiat częstochowski oraz powiat włoszczowski. Jego członkami mogli być zarówno rzemieślnicy, jak i przedsiębiorcy przemysłowi oraz osoby niezwiązane bezpośrednio z rzemiosłem, zamieszkałe na terenie objętym działalnością Towarzystwa, które ukończyły 18 rok życia, obywatele państwa polskiego, chrześcijanie, sądownie niekarani, opłacający wpisowe i składkę miesięczną. Środki materialne Towarzystwa stanowiły: wpisowe i składki członkowskie, ofiary i darowizny osób i instytucji oraz zyski wynikające z działalności statutowej¹⁰.

Gimnazjum Mechaniczne Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego¹¹ powstało w 1926 roku dzięki zabiegom członków tego Towarzystwa, które nie szczędząc starań i kosztów, pragnęło zrealizować swoje zamierzenia. 25 kwietnia tego roku zostało zwołane nadzwyczajne zebranie Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego (OTRz) w Częstochowie, na którym jego prezes, Kazimierz Plucik, upoważnił jednego z członków, Stefana Smugę, do zapoznania zebranych z warunkami powołania szkoły. Wyjaśnił on, iż pierwotny projekt uruchomienia szkoły nie odpowiada celowi, stąd budowę placówki należy zacząć od podstaw, co obecnie daje się łatwiej urzeczywistnić, ze względu na duże poparcie ze strony rządu w osobie delegata Ministerstwa WRiOP inż. Aleksandra Stojewskiego, który zaznaczył, że rząd gotów jest pokryć 50% kosztów kupna lub budowy gmachu. Fundusze na ten cel miały być przekazane w trybie natchmiastowym. Szkoła, według referenta, miała posiadać profil metalowo-drzewny i zostać szkołą rzemieślniczą średnią¹². W trakcie zebrania powołano komisję, która odtąd miała zająć się sprawami Szkoły Rzemieślniczo-Prze-

¹⁰ B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Częstochowa 2004, s. 243–244.

¹¹ Stowarzyszenie Rzemieślniczo-Przemysłowe w Częstochowie zostało zalegalizowane prawnie w lipcu 1907 r. Nazwa Stowarzyszenia została zmieniona w 1926 roku na podstawie § 22 i 24 Ustawy C. T. Rzemieślniczego w Państwie Polskim w Warszawie na Okręgowie Towarzystwo Rzemieślnicze. Istnieją tutaj pewne rozbieżności: B. Urbanowicz w książce *Rzemiosło w Częstochowie...* podaje informację, iż Stowarzyszenie Rzemieślniczo-Przemysłowe zostało przemianowane na Okręgowie Towarzystwo Rzemieślniczo-Przemysłowe, a następnie w roku 1927 na Okręgowie Towarzystwo Rzemieślnicze; *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego i wojewódzki zjazd rzemiosła w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1933, nr 127, s. 3; B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie...*, s. 243.

¹² Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 14–15.

mysłowej. W jej skład wchodził z Zarządu Stowarzyszenia: Karol Plucik, Kazimierz Miszczak, Józef Więclawski, Stefan Smuga, Stefan Jarzębiński, Walenty Zakrzewski, Adam Piechocki, Tadeusz Smołucha, Józef Bajdecki, Julian Daah i Franciszek Zadworny¹³.

Dla uruchomienia szkoły OTRz postanowiło zwrócić się do zarządu miasta o przydzielenie odpowiedniego placu pod budowę i wyasygnowanie potrzebnych funduszy. Na początek z dotacji rządowych na rok 1926 została przewidziana przez Ministerstwo WRiOP kwota 100 000 zł¹⁴.

20 maja 1926 roku Zarząd wystosował pismo do Ministerstwa z prośbą o zgodę na otwarcie z początkiem nowego roku szkolnego (1926/1927) przez Towarzystwo Szkoły Rzemieśniczo-Przemysłowej w Częstochowie. Zgoda na otwarcie, prowadzenie szkoły, jak i koncesja miały być wydane w ciągu kilku dni¹⁵, co nastąpiło 31 maja. 14 lipca 1926 roku w kancelarii Wydziału Hipotecznego w Częstochowie przedstawiciel OTRz złożył odpowiednie dokumenty wymagane przy transakcji nabycia dla tego Towarzystwa od Feliksa Eberta nieruchomości położonej przy ulicy Kościuszki 21, składającej się z placu, oficyny murowanej i zabudowań podwórzowych, za kwotę 77 500 zł. Koszt nieruchomości wraz z opłatami wyniósł 80 000 zł, transakcja mogła dojść do skutku dzięki zasiłkowi pieniężnemu udzielonemu przez Ministerstwo WRiOP na potrzeby Szkoły Rzemieśniczej pod nazwą Szkoła Rzemieśniczo-Przemysłowa Towarzystwa Rzemieśniczego Okręgowego w Częstochowie. W zapisie hipotecznym uczyniono wzmiankę, że zgodnie z intencją Ministerstwa WRiOP nieruchomość w mieście Częstochowie przy ulicy Kościuszki 21, nabyta od Feliksa Eberta przez OTRz w Częstochowie, została przeznaczona w całości na potrzeby Szkoły Rzemieśniczo-Przemysłowej, którą jeszcze w roku bieżącym miało otworzyć Towarzystwo Rzemieśnicze. W razie zlikwidowania tej szkoły nieruchomość mogła być w przyszłości przeznaczona na inne cele kształcenia zawodowego rzemieślników chrześcijan, po uzyskaniu na to zgody Ministerstwa WRiOP. Klauzula powyższa jednak nie ograniczała praw Towarzystwa Rzemieśniczego w Częstochowie do wybudowania na tej nieruchomości od frontu, własnym kosztem, gmachu na siedzibę Towarzystwa, na lokale mieszkalne dla zarządu i personelu szkoły oraz do obciążenia długami na ten cel hipoteki¹⁶.

Pomoc finansową na rzecz nowo powstałej szkoły świadczyło Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, jak również Magistrat miasta Częstochowy, który zaoferował pokrycie kosztów utrzymania szkoły¹⁷. Zapisy

¹³ *O szkołę rzemieśniczo-przemysłową w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 95, s. 3; APCz, Okręgowe Towarzystwo Rzemieśnicze w Częstochowie (dalej: OTRz Cz), Szkoła Rzemieśnicza. Budowa i organizacja 1926–1934, sygn. 66, k. 46.

¹⁴ APCz, OTRz Cz, sygn. 66, k. 10; Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 14–15.

¹⁵ APCz, OTRz Cz, Pismo Ministerstwa WRiOP, sygn. 66, k. 10–11, 31–32.

¹⁶ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 16–17; APCz, OTRz Cz, sygn. 66, k. 45.

¹⁷ Tamże, s. 17.

na pierwszy rok szkolny rozpoczęły się 20 lipca (od poniedziałku do soboty, prócz niedziel i świąt) w kancelarii przy ul. Kościuszki 21 w Częstochowie. Każdy z kandydatów miał okazać się: świadectwem ukończenia czterech oddziałów szkoły powszechnej, metryką urodzenia, świadectwem powtórnego szczepienia ospy. Szkoła informowała, iż będzie kształcić w kierunku metalowym i drzewnym¹⁸, a jej zadaniem będzie wychowanie młodzieży w duchu religijnym na dobrych rzemieślników i obywateli kraju, przez wpajanie im właściwych zasad obywatelskich, uznania władz miejskich i powiatowych oraz pozyskanie pełnego zaufania wśród ówczesnych przemysłowców¹⁹. Informacje co do wymogów w stosunku do kandydatów zostały podane do publicznej wiadomości w prasie lokalnej.

Do nowo otwartej szkoły w 1926 roku (nazwanej wtedy kursem) zostało przyjętych około 100 uczniów, których podzielono na równoległe klasy A i B. Do klasy A zostali przydzieleni uczniowie, którzy ukończyli siedmiooddziałową szkołę powszechną, zaś do B z pięcioma i sześcioma oddziałami. W pierwszym roku uczniowie szkoły zdobywali wiadomości ogólnokształcące z uwzględnieniem ogólnych zasad wiedzy fachowej, zaś w roku kolejnym następowała specjalizacja zawodowa. Szkoła prowadziła dwa wydziały: ślusarsko-mechaniczny i stolarski²⁰, a w 1928 roku otworzono także wydział elektromonterski. Dzięki staraniom Zarządu wybudowano warsztaty ślusarsko-mechaniczne i stolarskie²¹.

Opłata minimalna za pobieranie nauki miesięcznie wynosiła 10 zł. Uczniowie rekrutowali się głównie ze sfer rzemieślniczych i robotniczych, duży procent stanowiły również dzieci kolejarzy. Po ukończeniu trzyletniego kursu uczeń stawał się fachowo przygotowanym rzemieślnikiem, zaś po odbyciu praktyk – samodzielnym majstrem. Duże zainteresowanie wśród społeczności uczniowskiej przyczyniło się do otwarcia przez szkołę oddziału przygotowawczego dla kandydatów, którzy nie posiadali odpowiedniego przygotowania do rozpoczęcia nauki na pierwszym roku²².

12 września 1926 roku odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej przy ul. Kościuszki 21 oraz lokalu tymczasowego, w którym miała mieścić się czasowo szkoła, do momentu wybudowania nowego gmachu. Do wspólnego nabożeństwa w kościele katedralnym i świętowania zaproszono cechy ze sztandarami oraz wszystkich

¹⁸ *Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Okręgowego Stowarzyszenia Rzemieślniczego*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 163, s. 5.

¹⁹ *Szkoła rzemieślnicza otwarta zostanie w Częstochowie z początkiem roku szkolnego*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 179, s. 5.

²⁰ *Z zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego. Referat o Szkole Rzemieślniczej w Częstochowie. Pożyczki dla rzemieślników*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 216, s. 1.

²¹ *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego...*, s. 3.

²² *Z zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego...*, s. 1.

członków i sympatyków szkoły²³. Dzień przed uroczystością jedna z gazet lokalnych – „Goniec Częstochowski” – ujawniła, iż pierwszym dyrektorem placówki zatwierdzonym przez Ministerstwo Oświaty dnia 30 sierpnia 1926 roku został inż. Jan Bartoszewski²⁴.

Dzięki w miarę szybko wydanej koncesji i zgodzie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa rozpoczęła swoją działalność z dniem 1 września 1926 roku. Subwencja MWRiOP, dotacja z Magistratu miasta Częstochowy oraz opłaty szkolne zapewniły nowo powstałej placówce oświatowej funkcjonowanie na zamierzonym poziomie. Do 31 grudnia 1927 roku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wyasygnowało na rzecz szkoły 326 634 zł 58 gr, co pozwoliło na wybudowanie dwukondygnacyjnego budynku (kosztem 255 034 zł 73 gr) oraz pokrycie kosztów poborów nauczycielskich i personelu administracyjno-obsługowego. Obroty warsztatowe do 31 grudnia 1927 roku wyniosły 62 742,24 zł. Z kolei Magistrat m. Częstochowy do dnia 1 kwietnia 1928 roku wydał na cel szkoły 53 000 zł²⁵. W latach następnych z powodu kryzysu gospodarczego, jaki dotknął również Polskę, oraz obciążenia Magistratu spłatami pożyczki tzw. ulenowskiej²⁶ zmniejszyła się kwota dotacji na rzecz szkoły.

W związku z tym, iż wielu uczniów Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej dojeżdżało do szkoły z daleka, wysunięto sprawę zorganizowania bursy dla uczniów i terminatorów. Początkowo, zgodnie z projektem, Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze zorganizowało w 1926 roku bursę dla uczniów spoza Częstochowy, którzy za minimalną opłatą, przy gospodarczym prowadzeniu kuchni w bursie, mieli znaleźć odpowiednie lokum i opiekę. Kwestię rozbudowania bursy Towarzystwo traktowało jako bardzo pilną²⁷. Dzięki poparciu przez władze województwa kieleckiego Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej wyasygnowało na 1927 rok 20 000 zł, a Ministerstwo Przemysłu i Handlu 8 000 zł²⁸. Aktem notarialnym z 2 października 1927 roku, spisany w kancelarii notariu-

²³ *Towarzystwo Rzemieślnicze Okręgowe w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 203, s. 3; *Poświęcenie Szkoły Rzemieślniczej*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 209, s. 4.

²⁴ *Poświęcenie Szkoły Rzemieślniczej*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 203, s. 3; APCz, OTRz Cz, sygn. 66, k. 27, 80.

²⁵ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 18.

²⁶ Zobowiązanie w stosunku do Banku Gospodarczego Krajowego w Częstochowie wynosiło rocznie 2500 zł. Oprocentowanie kredytu było dość duże i wynosiło od 34 do 45%. Oplacone z tej pożyczki częstochowskie inwestycje (wodociągowo-kanalizacyjne) stawały się nierentowne. Miasta, które z niej skorzystały w latach 1925–1927, m.in. Częstochowa, znalazły się w roku 1932 w bardzo trudnej sytuacji, ich budżet pogrążył się w znacznym deficycie. Nazwa przyjeta od amerykańskiego przedsiębiorstwa „Ulen and Company”, które zaproponowało polskiemu Bankowi Gospodarstwa Krajowego udzielenie pożyczki na kwotę 10 mln dolarów na wykonanie w kilku większych miastach Polski wodociągów i kanalizacji.

²⁷ Tamże, s. 25.

²⁸ APCz, MagCz., O szkołach zawodowych rzemieślniczych: Towarzystwa Okręgowego i Towarzystwa Żydowskiego oraz subsydiowanie ich przez miasto, sygn. 7848, k. 32.

sza Tomasza Jasińskiego, zarząd bursy kupił od rodziny Eksterów posesję o powierzchni 8 000 m² wraz z domkiem 6-pokojowym przy ul. Dzikiej 23 (później Słowackiego). Całościowy koszt zakupu wyniósł 21 000 zł²⁹. W internacie zamieszkało 37 uczniów i pięciu terminatorów. Całodzienne pełne utrzymanie wynosiło 45 zł miesięcznie. Ze względu na podwyżkę cen artykułów żywnościowych w 1928 roku sumę podwyższono do 60 zł³⁰.

Chcąc uzdrowić sytuację panującą w szkolnictwie doksztalającym, Zarząd OTRz zwrócił się do Komisji Kursów przy Magistracie z propozycją przekazania trzech wyższych kursów określonych specjalności Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej. Sprawa ta została sfinalizowana w momencie oddania nowego gmachu szkoły OTRz. W roku 1928 Okręgowe Towarzystwo Rzemieślnicze, w trosce o podniesienie poziomu wykształcenia i lepsze przygotowanie rzemieślników do wykonywania przez nich zawodu, utworzyło w lokalu szkoły również Szkołę Zawodową Doksztalającą Murarsko-Ciesielską. Nowa placówka korzystała z pomieszczeń, wyposażenia i urządzeń szkoły przy ul. Kościuszki 21³¹. Jej kierownikiem mianowano dodatkowo inż. Jana Bartoszewskiego. W skład rady pedagogicznej szkoły doksztalającej wchodził nauczyciele: Stanisław Barylski, Edward Gospodarek, Marian Kosmala, Józef Kruppa, Adam Miller, dr Stanisław Nowak, inż. Zygmunt Nowak, Ludwik Nowicki, Ludwik Orleański, Adam Stolarzewicz, Stanisław Widuchow, Walenty Zakrzewski oraz ks. dr Władysław Tomalka i Ebert. Szkoła Doksztalująca Murarsko-Ciesielska Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w poszczególnych latach posiadała następującą liczbę słuchaczy: 1928/1929 – 24 słuchaczy (w tym 17 murarzy i 7 cieśli), 1929/1930 – 59 (49 murarzy i 10 cieśli), 1930/1931 – 77 (61 murarzy i 16 cieśli)³², 1931/1932 – tylko 13 (10 murarzy: Witold Gospodarek, Stanisław Gwizdek, Euzebiusz Krawczyński, Kazimierz Kubisa, Michał Kwiatkowski, Stanisław Lepiasz, Stanisław Organa, Zygmunt Siewierski, Waclaw Szproch, Adam Wider i 3 cieśli: Franciszek Szczepanik, Marian Ziętara, Roman Żyła)³³. Dla uczniów nieposiadających odpowiedniego czteroklasowego wykształcenia organizowano kurs wstępny, w planie nauczania którego znajdowały się następujące przedmioty: język polski, arytmetyka, geometria, fizyka, rysunek odręczny, murarstwo, ciesielstwo, materiałoznawstwo. W planie nauczania kursu pierwszego obowiązywały przedmioty o poszerzonym zakresie i dodatkowo kreślenie zawodowe murarskie i ciesielskie, budownictwo, formy architektoniczne, żelbet, statyka, higiena oraz nauka o Polsce i świecie współczesnym. Łączna liczba godzin

²⁹ Tamże.

³⁰ *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego...*, s. 3.

³¹ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 29.

³² APCz, MagCz, Wykaz kursów doksztalujących, sygn. 8044, k. 110, 122.

³³ *Ze Szkoły Murarsko-Ciesielskiej w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 87, s. 3.

tygodniowo wynosiła 26. Zajęcia odbywały się po południu i trwały od 3 do 5 godzin dziennie przez sześć dni w tygodniu, od 15 listopada do 30 kwietnia³⁴.

W dniu 30 marca 1930 roku podczas sprawozdawczego zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego została omówiona kwestia rozliczeniowa działalności Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 1929 roku, która przedstawiała się następująco: do placówki uczęszczało 389 uczniów, w tym na kurs pierwszy – 133, na drugi – 109, a na trzeci – 147, z czego na wydziale ślusarsko-mechanicznym kształciło się 294 uczniów, na elektromonterskim – 62 i na stolarskim – 33. Utrzymanie szkoły kosztowało łącznie 144 587 zł 31 gr. Opłaty uczniów za naukę wniosły do budżetu szkoły sumę 103 651 zł, Ministerstwo Oświaty na działalność placówki wygoszparowało 65 354 zł 5 gr, a Magistrat 17 953 zł 96 gr. Pozostałą kwotę 42 371 zł 70 gr wydatkowano na umorzenie zadłużenia za budowę szkoły oraz na budowę nowej hali warsztatowej³⁵. W 1929 roku zostały zakończone prace budowlane związane z nadbudówką bursy Towarzystwa przy ul. Handlowej 23³⁶, której kierownikiem został Szkup³⁷. Po zlikwidowaniu starych lokali bursy mieszkanie znalazło w niej 31 uczniów i 13 terminatorów. Cały bilans Towarzystwa wraz ze szkołą i bursą zamknął się w sumie 436 533 zł 89 gr³⁸.

Po prawie czteroletniej działalności na polu oświaty 18 maja 1930 roku odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej. Trudności finansowe, jakie przeżywała szkoła spowodowały, iż placówka przez dłuższy czas nie posiadała własnego sztandaru. Zamiary te pomógł zrealizować i urzeczywistnić Komitet Rodzicielski, który go sfinansował³⁹. Sztandar szkoły został wykonany przez Zakład SS. Magdalenek, według projektu prof. Stanisława Barylskiego. Na białym tle znajdował się wizerunek Świętej Rodziny i napis: „Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w Częstochowie”, zaś na drugiej stronie na zielonym tle widniały emblematy rzemiosła i handlu oraz napis: „W pracy przyszłość nasza”⁴⁰.

Oprócz uroczystości, jakie miały miejsce w okresie życia szkoły, spotykały ją również przykrości, m.in. zniesławianie nauczycieli. W dniu poświęcenia sztandaru Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej doszło do zamachu samobójczego 15-letniego ucznia szkoły rzemieślniczej, Zdzisława Skarzyńskiego. W owym dniu o godz. 9.00 udał się on wraz z kolegą Mazelą poza teren zabudowany,

³⁴ APCz, MagCz, OTRz, Dziennik. Kurs wstępny, sygn. 70, k. 3.

³⁵ *Z rocznego zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego. Sprawozdanie z działalności i wybory. Protest przeciwko opłatom na Izbę Rzemieślniczą. Sprawa kursów dokształcających i podwyżki taryfy w rzeźni*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 77, s. 3.

³⁶ Tamże, s. 3.

³⁷ *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa...*, s. 3.

³⁸ *Z rocznego zebrania Towarzystwa Rzemieślniczego...*, s. 3.

³⁹ *Z uroczystości poświęcenia sztandaru Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 116, s. 3.

⁴⁰ Tamże.

gdzie postrzelił się w brzuch z rewolweru ojca, pragnąc odebrać sobie życie z powodu słabych postępów w nauce. 5 czerwca 1930 roku ukazała się obszerna relacja tego zdarzenia w stołecznym „Kurierze Porannym” pod tytułem *Uczeń ofiarą tyrana-nauczyciela*, w której anonimowy autor korespondencji całą odpowiedzialnością za niepoczytalny występek ucznia obarczył nauczyciela Ludwika Nowickiego, który rzekomo znęcał się w okrutny sposób nad uczniem Skarzyńskim. Autor relacji przedstawił Nowickiego jako okrutnego prześladowcę młodzieży, który za najbłahsze przewinienia bił uczniów po twarzy, kopał w podbrzusze, wyznaczał wielogodzinny karcer itp. Po zacerpnięciu informacji z miarodajnego źródła jeden z dzienników lokalnych, „Goniec Częstochowski”, postanowił zamieścić na swoich łamach sprostowanie. Mianowicie okazało się, iż uczeń Zdzisław Skarzyński został przyjęty do Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w 1929 roku wskutek usunięcia go z I i II Gimnazjum (przejawiał zbyt dużą ruchliwość). W Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej wykazywał wyraźne zdolności do prac rzemieślniczych, ale nie teoretycznych, wskutek czego groziły mu cztery oceny niedostateczne. Zamachy samobójcze, według autora, zdarzały się już nieraz, ale po raz pierwszy od czasu istnienia szkolnictwa stołeczny „Kurier Poranny” zrobił z tego typu wypadku artykuł zakrojony na miarę polityczno-społecznej sensacji⁴¹.

Ze względu na duże zainteresowanie wśród młodzieży kształceniem się w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej Ministerstwo Oświaty poleciło dyrekcji, by zwróciła się z prośbą do Magistratu o przyznanie większego placu pod szkołę, o powierzchni około pięciu mórg, tj. 28 000 m², by ta mogła pomieścić 800 uczniów⁴². Czynione w tym kierunku działania dawały nadzieję na otrzymanie od Magistratu odpowiedniej działki, na której w 1931 roku zamierzano rozpocząć budowę szkoły właściwej dla potrzeb Częstochowy. Niestety, były to plany na miarę lepszych czasów⁴³.

Pomyślnie rozwijały się dochody warsztatów: w pierwszym roku wyniosły 65 104 zł 53 gr, w drugim – 70 157 zł 73 gr, a w trzecim – 122 139 zł 20 gr. Pieniądze zdobyte z prac warsztatowych przeznaczano na zakup obrabiarek i narzędzi. Majątek szkoły na dzień 18 maja 1930 roku wynosił 274 975 zł 81 gr w nieruchomościach, zaś w ruchomościach 138 260 zł 55 gr. Roczny koszt utrzymania szkoły opiewał na kwotę 184 900 zł (ok. 500 zł na ucznia, koszt czesnego – 300 zł)⁴⁴.

Zakończenie roku szkolnego 1929/1930 miało miejsce 15 czerwca 1930 roku i zostało połączone z otwarciem wystawy prac uczniowskich, w trakcie której prezentowano dokonania uczniów w zakresie wyrobów ślusarsko-mechanicznych, m.in.: tokarka, heblarka, motory własnego wyrobu, szafa z drobnymi na-

⁴¹ *Echa tragedii ucznia Szkoły Rzemieślniczej w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 131, s. 5.

⁴² Tamże.

⁴³ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 29.

⁴⁴ Tamże.

rzędziami, i stolarskich: stoły, szafy, łóżka, kwietniki, zardinierki (stolik na kwiaty z cynowym pojemnikiem zamiast blatu). W swoich progach szkoła gościła wówczas przedstawicieli: Magistratu – dr. Stanisława Nowaka (wiceprezydenta), Józefa Więclawskiego (ławnika), członków zarządu Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego z prezesem Karolem Plucikiem na czele, prezydenta Izby Rzemieślniczej Stefana Smugę, przedstawicieli Rady Technicznej Szkoły: dyrektora Kosiewicza, dyrektora Stalensa, Kanczewskiego i Trochimowskiego oraz delegatów pokrewnych instytucji, rodziców, personel nauczycielski. W imieniu absolwentów podziękowanie za trud włożony w wychowanie, edukację oraz wsparcie i opiekę personelowi nauczycielskiemu złożył Zygmunt Jaworski. W roku szkolnym 1929/1930 mury szkolne opuściło 104 absolwentów (w tym 9 stolarzy, 11 elektromonterów)⁴⁵.

Kolejne lata przyniosły Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej znaczne straty, a szczególnie rok szkolny 1931/1932. Ze względu na pogłębiający się kryzys gospodarczy i zubożenie społeczeństwa szkoła została zmuszona do podniesienia kosztów kształcenia. Podobnie jak i w innych szkołach, tak i w owej placówce kształcenie stało się luksusem. Liczba uczniów w roku szkolnym 1929/1930 wynosiła 435, w roku 1930/31 – 320, a w 1931/1932 spadła do 220 i miała nadal tendencję spadkową⁴⁶. Z chwilą podniesienia czesnego do 450 zł rocznie liczba uczniów zmniejszyła się, wzrosła jednak liczba dzieci urzędników państwowych korzystających z przysługującej im zniżki. Doszło do tego, że w roku szkolnym 1932/1933 oprócz 150 dzieci urzędników państwowych i 22 sierot, za które płaciły gminy, było tylko 64 takich uczniów, za których płacili sami rodzice⁴⁷. Wobec powyższych faktów personel szkolny został zmniejszony o 15%, a warsztaty szkolne z braku zamówień zmniejszyły obroty. W roku szkolnym 1931/1932 mury szkoły opuściło 49 uczniów, ukończywszy kurs nauki praktycznej i teoretycznej⁴⁸.

⁴⁵ *Z uroczystości zakończenia roku w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 138, s. 3.

⁴⁶ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 30.

⁴⁷ APCz, MagCz, Sprawy statystyczne szkół powszechnych i zawodowych na terenie miasta Częstochowy, sygn. 8098, k. 136.

⁴⁸ *Ze szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej*, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 148, s. 3; W roku szkolnym 1931/1932 szkołę ukończyli: Michał Bożek, Stanisław Burzyński, Stanisław Chybański, Bronisław Dalek, Jan Dutkiewicz, Wiktor Ferzen, Dobiesław Jaworski, Edward Jeziorski, Waclaw Kidawa, Edmund Kosecki, Franciszek Kowalik, Zygmunt Kluza, Jan Mały, Ryszard Marasiński, Wiktor Masłoń, Stefan Nowak, Henryk Pawłowski, Marian Pigulski, Czesław Pilarski, Jan Pluta, Czesław Rogaliński, Jan Rosikoń, Alfred Siemion, Władysław Skipirzepa, Marian Stefanik, Euzebiusz Szewczyk, Henryk Świerczewski, Edward Ujma, Tadeusz Urban, Stanisław Wiewióra, Jerzy Zadros, Edward Zajder (wydział ślusarsko-mechaniczny), Leon Biały, Jan Golka, Jan Lara, Waclaw Morawiec, Stanisław Niechciał, Kazimierz Skroboń, Bronisław Szczęsny, Wincenty Szustak, Bronisław Szymczyk, Waclaw Wojda, Zygmunt Wypart, Eugeniusz Zasada (wydział elektromonterski), a na wydziale stolarskim: Józef Gruszczyński, Eugeniusz Karczmotowicz, Józef Kucharski, Antoni Surma, Edward Szmidt.

W styczniu 1932 roku Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa przy Alei Wolności 17 prowadziła zapisy do 1 lutego na kurs spawania i cięcia metali. Ze względu na to, iż spawanie i cięcie metali za pomocą acetylenu i elektryczności stało się oddzielną specjalizacją, Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa – w porozumieniu ze Stowarzyszeniem dla Rozwoju Spawania i Cięcia Metali w Polsce – pragnęła zorganizować kurs spawaczy. Zważywszy na małą liczbę chętnych, apelowała do rychłego zapisywania się. Koszt kursu był zależny od ilości uczestników i wahał się między 80 a 100 zł⁴⁹.

W kolejnych latach, w miarę wychodzenia z kryzysu, liczba uczniów zwiększała się. Szkoła posiadała 4 oddziały, dysponowała 5 salami lekcyjnymi, w których zespół nauczycieli – składający się z 16 osób – realizował swe zadania⁵⁰. Skład stałego personelu zamieścił na swych łamach „Goniec Częstochowski” w numerze z dnia 21 marca 1934 roku. Byli to profesorowie: Stanisław Barylski, Ludwik Nowicki, inż. Marian Kosmala – kierownik warsztatu elektromonterckiego, J. Bzdęga – kierownik stolarni, instruktorzy: P. Perdylla, Władysław Polak, Józef Sitek, Józef Łysoń, Konstanty Chadziński – księgowy, Stefan Andrejew – kasjer, K. Pils – magazynier⁵¹.

Wysokie notowania szkoły w środowisku częstochowskim były wynikiem dobrze prowadzonej i zorganizowanej pracy wychowawczej. Uczniowie, dumni z tego, że przynależą do rodziny rzemieślniczej, chętnie garnęli się w jej mury. Organizowane obozy przysposobienia wojskowego, wycieczki i biwaki harcerskie konsolidowały uczniów, tworzyły klimat koleżeństwa, rodziły przyjaźnie. Wielu niezatartych wrażeń dostarczały uroczystości szkolne, rozgrywki sportowe, spotkania z uczniami innych szkół. Ukończenie szkoły i opuszczenie jej murów przez absolwentów nie oznaczało ostatecznego zerwania z placówką i nauczającym personelem, dążono do podtrzymywania kontaktu i organizowania zebrań z jednoczesnym doszkalaćniem zawodowym absolwentów w miarę postępu technicznego⁵².

Warto wspomnieć również o zasługach, jakie wniósł na rzecz szkoły Komitet Rodzicielski. Działał on od początku jej istnienia. Dzięki funduszom, które pozyskiwał, organizując m.in. zabawy taneczne i loterie fantowe, wspierał ubogich uczniów, organizował dożywianie młodzieży na terenie placówki, sfinansował sztandar szkoły. Kryzys gospodarczy, który postępował w latach trzydziestych w Polsce, nie przeszkodził w zreorganizowaniu w roku szkolnym 1938/1939 Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej na Gimnazjum Mechaniczne, zgodnie z ustawą o szkolnictwie z 11 marca 1932 roku.

⁴⁹ Zapisy na kurs spawania i cięcia metali w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej, „Goniec Częstochowski” 1932, nr 20, s. 3.

⁵⁰ Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 31.

⁵¹ Wyjaśnienie w sprawie zarzutów stawianych Dyrekcji Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Częstochowie, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 65, s. 3.

⁵² Z. Grządzielski, *Od Szkoły...*, s. 31–32.

Summary

The High School of Regional Mechanical Crafts Society in years 1926–1933

The High School of Regional Mechanical Crafts Society was founded in 1926 through the efforts of the members of this Society, which spared no cost and were desired to accomplish their goal.

Financial assistance to the newly created school was provided by Ministry of Religion and Public Education as well as by the Municipal Council of Czestochowa. Initially, the school trained students in the classes of the metallurgy and carpentry, in 1928 electronic department had been opened. In the interests of increasing level of education and better preparation of craftsmen to carry out their profession, at school has been established professional courses of bricklaying and carpentry. High school quotations in Czestochowa's community was the result of a well-organized and carried out educational work.

Military training camps and scout camping trips consolidated students, formed a climate of friendship. Many indelible impressions were provided by school events, sport games, meetings with students of other schools. Graduation did not mean a final break with the school staff, but the mutual desire to maintain contact and organize meetings with the professional graduates while further training in technical progress.